

INLEIDING

DIT laatste deel van de Reeks Nederlandse Dialektatlassen bevat de fonetische teksten opgenomen in 100 plaatsen, waarvan 92 in Zuid-Drente en Noord-Overijsel en 8 in de Grafschaft Bentheim-Emlichheim G 99, Hoogstede G 100, Itterbeck G 119, Lage G 150, Neuenhaus G 147, Nordhorn G 161, Uelsen G 145 en Wilsum G 120. Ik meende goede redenen te hebben, waar het plaatsen in de zo onmiddellijk aan Noord-Overijsel grenzende gebieden van de Grafschaft Bentheim betreft, om met deze atlas de staatsgrens tussen Nederland en Duitsland te overschrijden. De betrekkingen van de Grafschaft Bentheim met Nederland zijn enige eeuwen zeer intensief en van bijzondere aard geweest. Arnold Rakers heeft die betrekkingen in zijn dissertatie „Die Mundarten der alten Grafschaft Bentheim und ihrer reichsdeutschen und niederländischen Umgebung”, Oldenburg 1944, met veel verwijzingen naar andere literatuur van taalkundige en historische zijde uitvoerig beschreven en nader toegelicht. Om de taaltoestand in de Grafschaft Bentheim te illustreren haal ik uit zijn boek alleen maar het volgende aan : „am 11. April 1902 meldet die Gildehäuser Schulchronik : Zum letzten male in der ersten Klasse der Volksschule zu Gildehaus wurde in holländischer Sprache unterrichtet. — Laar sang als letzte reformierte Gemeinde 1925 im Hauptgottesdienst noch holländische Psalmen. — In den altreformierten Gemeinden hat erst der Nationalsozialismus seit 1933 das Niederländische vollkommen verdrängt. Aber niederländische Erbauungsschriften und die niederländische Statenbibel sind noch lange nicht aus allen Grafschafter Bauernhäusern verschwunden.” (blz. 216, 217.)

In Drente en Overijsel heb ik de zegslieden de zinnen en woorden van Blancaert meestal in het Nederlands in de vorm, zoals ze in de hierna afgedrukte *Vragenlijst* vermeld staan, voorgelezen. De meeste zegslieden voelden zich minder zeker van zichzelf, als ik de vragen in mijn eigen dialect sprak. In de Duitse plaatsen ben ik eveneens van de Nederlandse vorm van vragen uitgegaan. In het geval, dat het Nederlands moeilijkheden opleverde, kon ik die met mijn eigen dialect haast altijd, in sommige omstandigheden alleen met behulp van het Hoogduits oplossen. Ik hoop op een andere plaats uitvoerig verslag te doen van mijn ervaringen met het opnemen van de vragenlijst van Blancaert in de Grafschaft Bentheim.

Op enkele punten heb ik, evenals voor de atlas van Gelderland en Zuid-Overijsel, de vragenlijst enigszins uitgebreid. Het lijkt mij van belang die uitbreidingen hier nog eens te vermelden. Bij vraag 5 vroeg ik naar soorten brood en naar het al of niet bestaan van het gebruik van een krentebrood te geven bij de geboorte van een kind. Vraag 22 gaf in Drentse plaatsen aanleiding het gebruik van twee verschillende aanspreekvormen, zij het ook in

uiterst beknopte vorm te bespreken, wat bij enige andere vragen alleen maar met de twee mogelijke vormen toegelicht werd. Aan vraag 36 werd de naam voor het *klokhuis* van een appel of een peer toegevoegd. Vraag 37 bracht het verschil tussen *het veld* als woeste grond en de naam voor bouw- en weiland ter sprake. Bij vraag 45 werd ook de *bedstee* gevraagd. Vraag 47 was aanleiding om te onderzoeken of een uitdrukking als : *zij doen in de wedde* in gebruik was. Aan vraag 49 is *het vensterluik* toegevoegd. Bij vraag 50 werd gevraagd naar een naam als *vespertijd* voor een werkpaauze om plm. 16.00 uur. Vraag 99 werd gevarieerd door ook te vragen naar de melkrijder, die de melk aan de fabriek brengt. Tenslotte werd bij de vraag naar de taaltoestand geïnformeerd naar de onderdelen van de gemeente en van de betreffende plaats, naar een naam voor het centrum en naar het gebruik van een uitdrukking als : *ik ga naar de stad*, waarmee altijd een bepaalde stad bedoeld wordt.

Hiermee heb ik een opsomming gegeven van wat ik aan vragen van de vragenlijst van Blancquaert toegevoegd heb. Daarop werden niet altijd zinnige of belangwekkende antwoorden gegeven, doordat de vragen niet voor alle plaatsen eenzelfde waarde hebben. Wat ik echter niet kan vermelden, dat zijn toevoegingen, die ongevraagd van de zegslieden kwamen. Die zijn uiteraard niet altijd van evenveel belang geweest. Ik heb ze ook niet alle in de atlasteksten kunnen verwerken. Een zekere beperking, die je je als vragensteller wel moet opleggen en die je soms ook van de zegslieden vragen moet, maakt het alleen maar mogelijk naar tijd en omvang de voorbereiding en de uitvoering van de atlas binnen aanvaardbare grenzen te houden. Toch zou het de bruikbaarheid van de atlassen ten goede komen, als er overzichten van het buiten de geijkte vragenlijsten om verzameld materiaal ter beschikking konden komen. Nu de reeks met het verschijnen van deze atlas voltooid is, doen zich misschien goede gelegenheden voor zulke en andere wenselijkheden, die zeker ook nog bestaan, te verwezenlijken.

Het lijkt mij overbodig hier nog eens nader in te gaan op verschillende problemen, die met de gevolgde transcriptie samenhangen. Ik heb daarover in de inleiding van de atlas van Gelderland en Zuid-Overijssel al zo het een en ander gezegd. Ik meen nu te kunnen volstaan met daarnaar te verwijzen, omdat in deze atlas van Zuid-Drente en Noord-Overijssel weer dezelfde moeilijkheden, onzekerheden en niet minder tekortkomingen van mijn kant opduiken. Ik herhaal echter graag deze zin : laat de gebruiker er van overtuigd zijn, dat ik getracht heb zo nauwkeurig mogelijk op te schrijven, wat ik dacht te horen, zoals ik er van overtuigd ben zowel in het nauwkeurig horen als in het nauwkeurig opschrijven niet altijd geslaagd te zijn.

De teksten van deze atlas werden opgenomen in 1974 en het eerste kwartaal van 1975. De tekst van Vroomshoop G 140 geeft het dialect van die plaats weer, zoals ik het spreek, maar ik heb er ook de medewerking voor ingeroepen van twee zegslieden, die altijd ter plaatse zijn blijven wonen en dagelijks dialect spreken.

Tot slot dank ik allen, die mij het gereedmaken van deze atlas mogelijk gemaakt hebben. In de eerste plaats dank ik hen, die ik langs deze weg nauwelijks bereiken zal, maar ik heb er behoefte aan mijn erkentelijkheid jegens hen desondanks hier tot uitdrukking te brengen. Dat zijn de zegslieden, die mij

zonder uitzondering zo gastvrij en met zo veel geduld en bereidwilligheid tegemoet traden. Verder dank ik mijn medewerkers van het Nedersaksisch Instituut, met name de heer Vording, die mij weer hielp bij de correcties en de voorbereidingen voor de samenstelling van het register, en de tekenaar van ons Instituut, die de uitvoering van de grondkaart verzorgde, de heer Lotgering. Ik dank de medewerkers van Drukkerij N.V. George Michiels te Tongeren, die ook nu weer zo veel zorg en moeite aan het totstandkomen van de publikatie van de teksten en de kaarten hebben besteed. De Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek dank ik natuurlijk zeer in het bijzonder voor haar financiële steun, waardoor de uitgave ook van deze atlas weer alleen maar mogelijk werd gemaakt.

H. Entjes